

GENÇLERİMİZ VE DİVAN EDEBİYATI ÖĞRETİMİ
-ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ-

Serhan Alkan İSPİRLİ -Arzu GÜLBAHÇE***

ÖZET

Kullanılan dil, vezin, mazmun dünyası, kültürel farklılık gibi sebeplerle divan edebiyatı eğitimi ve öğretiminde sorunlar yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bu çalışma, divan edebiyatı eğitimi ve öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara çözüm yolları önermek üzere kaleme alınmıştır. Erzurum merkezde bulunan liselerde (18 lise) görev yapan Türk dili ve edebiyatı dersi öğretmenlerinden konu ile ilgili görüşleri alınmıştır. Bu görüşler ve bu liselerden toplanan sınav soruları çalışmamız evreninde değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Divan edebiyatı eğitimi, divan edebiyatı eğitiminde karşılaşılan sorunlar, çözüm önerileri

THE TEACHING OF CLASSICAL TURKISH
LITERATURE AND OUR YOUNG POPULATION
-THE CASE OF ERZURUM-

ABSTRACT

It is a well known reality that there are problems in the education of classical Turkish literature because of some reasons such as used language, meter, image world and cultural differences etc. This study is aimed to analyse the problems in classical Turkish literature education and to recommend some ways to approach these problems. The considerations about the subject

* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD. Öğretim Üyesi

** Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Elemanı

were obtained from the Turkish language and literature teachers who work in several high schools (a total of 18 high schools) of Erzurum city centre. These considerations and the results arranged from the examinations in these high schools were evaluated in the stages of our study.

Key Words: The education of classical Turkish literature, the problems in classical Turkish literature education, and to recommend some ways to approach these problems

GİRİŞ

Türk Dili ve Edebiyatı dersi, liselerde 9. Sınıftan itibaren verilmektedir. Bu dönem yaş olarak Piaget'in bilişsel gelişim evrelerinden "soyut işlemler dönemi"ne rastlamaktadır. "11 yaşından sonra başlayan bu dönemde çocuklar cevaplarını haklı gösterebilecek formal düşünce kuralları ve mantık yolları bulmaya başlar. Kurdukları hipotezleri sınamadan geçirir, soyut düşünür, genellemeler yapar ve soyut kavramları kullanarak bir durumdan diğer bir duruma geçiş yapabilirler." (Morgan 1984 :64-65) İşte bu dönemde gencin edebiyatta özellikle divan edebiyatında işlenen soyut konuları, yapılan benzetmeleri, kullanılan edebî sanatları... daha iyi anlaması beklenir. "Edebiyat, matematik ve sosyal bilimlerde soyut kavramların gelişmesine yardımcı olur." (Küçükkaragöz 2006:96)

Edebiyat eğitiminin amaçlarından biri de, bilgi edindirmenin yanı sıra düşünen ve düşündüklerini ifade edebilen kuşaklar yetiştirmektir. Ancak iş, divan edebiyatı öğretimine gelince güçleşir. "Divan edebiyatını, "dili ağırdır", "Arapça ve Farsça tamlama ve terkiplerden oluşan bir dil hâkimdir", "sanatlı ve anlaşılması zor soyut ifadelerin yer aldığı bir anlatımı vardır" gibi ifadelerle tanıtan ve bu iddialara uygun metinlerle, âdeta söylediklerini ispat yarışına giren üç yazarlı edebiyat kitaplarının hâkimiyeti, bir neslin divan şiirini anlamasını ve onu sevmesini de engellemiştir. Bu kitaplara göre, Dehhânî, Şeyhî, Ahmet Paşa, Necâtî, Bâkî, Fuzûlî, hatta Şeyhülislâm Yahyâ bile "din dışı" konularda şiirler yazmışlardır" (Bilkan 2006: 143) Öncelikle "anlaşılması zor, kalıplardan oluşmuş" şeklinde takdim edilen divan edebiyatı lise öğreniminde de, üniversitede Türk dili ve edebiyatı bölümlerinde de zor anlaşılabilir, sınavdan sınava ezberlenen, "düşünen ve düşündüğünü ifade edebilen" gençler, hatta öğretmen adayları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

yetiştirmek yerine, anlamadığını ezberleyen, sınavlarda sınav kâğıdına aktaran ve sonra unutan kuşakların yetiştirilmesine sebep olur.

Bu çalışmada divan edebiyatından uzaklaştırılan değil, divan edebiyatını seven, en azından anlamaya çalışan kuşaklar yetiştirilebilmesi için divan edebiyatı öğretiminde karşılaşılan bazı sorunlar ve bu sorunlara çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

DİVAN EDEBİYATI EĞİTİMİ

“Bırakayım artık divanları, ne açıp okuyayım, ne de sözünü edeyim, diyorum, olmuyor bir türlü. Nedir bilmediğim bir şey var içimde, komuyor beni onlardan ayırmağa. Kasidelere, sıra sıra gazellere, murabbalara, muhammeslere daldım mı eski şiirimizi sevmemek, o kitapları büsbütün kapatmak için aklıma gelen, hepsinin doğruluğuna inandığım sebepleri unutuyorum, tutuluyorum onların büyüüne de günümüzden, sanki dünyadan uzaklaşıveriyorum.” (Ataç 1968: 123)

Günümüz gençliğinin büyük bir kısmı -özellikle Türk edebiyatı tahsili yapanlarımız- eski şiirimizi pek sevmiyor, okumuyor, okusa da anlamıyor. Bu yüzden çağdaşı olan Gülten Akın’ı, Lale Müldür’ü, Sezai Karakoç’u, Sennur Sezer’i, Orhan Pamuk’u, Murathan Mungan’ı, Şükrü Karaca’yı, İsmet Özel’i de anlayamıyor.

Türk edebiyatı tahsili yapan gençlerimize, “divan şiirinden kaç gazel, kaç beyit söyleyebilirsiniz” diye soralım bakalım sonuç ne olacak! Oysa hepsi birer edebiyatseverdir, müzikseverdir, sanatseverdir.

Şimdilerde durum daha da ilginç, bütün herkes televizyonlarda yer alan çeşitli yarışmalarda kısa yoldan iş, eş bulmaya, ünlü olmaya, para kazanmaya yönelik programları izliyor, bir grup insanı da “gözetlemeye, desteklemeye” vakit ayırıyor. (Pop Star, Türk Star, Biri Bizi Gözetliyor, İkinci Bahar, Gelinim Olur musun, Biz Evleniyoruz, Size Anne Diyebilir miyim...) Ancak gençler Şehzade Cem’i ya da Cemşid’i bilemiyorlar. Chat yapmayı biliyorlar, tazmin, nazire, müşaare... nedir bilmiyorlar. Gençlerimizin dünyası başka. Onlar Kara Kitap’ı (Pamuk 1991) asıl Galib’i, Yeni Hayat’ı (Pamuk 1994) da Mantıku’t-Tayr’ı bilmeden okuyorlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Bir kısmı pek aydın, bu yüzden eski şiirle uğraşmak çağdışı bir şeymiş gibi geliyor. Bir kısmı da klasik şiirimizi antika eşya gibi algılıyor...

Gençlerin -özellikle edebiyat eğitimi alanlar, almakta olanlar muhatabım- gönülleri sevecen. Mevlânâ'nın dediği gibi "Ya oldukları gibi görünüyorlar, ya da göründükleri gibiler" veya "kim olursa olsun herkesi kabul edebiliyorlar". Ancak bu duygularını çok farklı bir şekilde ifade ediyorlar:

*Başkası olma kendin ol
Böyle çok daha güzelsin
Ya gel bana sahici sahici
Ya da anca gidersin*

Divan edebiyatı eğitimi ile ilgili olarak Erzurum'da merkezde bulunan çeşitli liselerden topladığımız sınav sorularına lise ve öğretmen adı vermeden bir göz atmak istiyorum (sınav sorularına yazım ve anlatım olarak herhangi bir müdahale yapılmamıştır, sorular olduğu gibi alınmıştır):

*1. Sesiniz dağların da kalbini delip taşıtı
Hız ve inancınız ki bir volkan gibi taşıtı*

Bu iki dizeden şiirin bütünüyle ilgili özelliklerden hangisi kesin olarak saptanabilir?

- a. Kafiyesi*
- b. Konusu*
- c. Şairi*
- d. Nazım birimi*
- e. Yazıldığı dönem*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

2. Halk Edebiyatı, aşağıda verilenlerden hangisiyle amaç yönünden çelişir?

- a. Halkın sorunlarını aktarmak
- b. Duyguları içtenlikle aktarmak
- c. Kalıplaşmış ifadeleri yerleştirmek
- d. Halk gelenek ve göreneklerini yansıtmak
- e. Halk yaşantısına bağlı kalmak

3. Aşağıdakilerden hangisi Divan şiirinin özelliklerinden değildir?

- a. Mazmun (kalıplaşmış sözler) ve söz sanatlarına çokça yer verilmesi
- b. Tam ve zengin uyak kullanılması
- c. Yabancı sözcük ve tamlamaların kullanılması
- d. Toplumsal konuların işlenmesi
- e. Aruz ölçüsünün kullanılması

4. MAKBER'den

Eyyah! Ne yer ne yar kaldı
Gönlüm dolu ah ü zar kaldı
Şimdi buradaydı gitti elden
Gitti ebede gelip ezelden
Ben gittim, o haksar kaldı
Bir gûşede tarmar kaldı;
Baki o enis-i dilden, eyvah!
Beyrut'ta bir mezar kaldı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

Abdülhak Hamit'in yukarıdaki şiirinin dikkat çeken özelliklerini yazınız.

5. "Ak saçlı başını alıp eline
Kara hülyalara dal anneciğim
O titrek kalbini bahtın yeline"
Bir ince tüy gibi sal anneciğim (Necip Fazıl Kısakürek)

Şair son iki dizesinde hangi edebî sanatın bulunduğunu açıklayarak gösteriniz. (Öğretmen "Şiirin" demek istemiş olmalı)

Öğretmene ait cevap anahtarı: *Teşbih sanatı vardır. Baht ince bir tüye benzetilmiştir*

Benzetme yönü: Yel (rüzgarın önünde savrulması)

6. *Son dönem Türk edebiyatı roman ve hikâyelerinin konularını yazınız.*

7. *Necip Fazıl Kısakürek'in şair olma bahanesini yazınız.*

8. *Bir edebi eserde hangi konular işlenir?*

9. ...

Yukarıdaki beyitin nazım birimini yazınız.

10. *Türk Edebiyatında yazılan mensur eserleri yazarlarıyla birlikte belirtiniz.*

11. ...

"Bizim gençlerimizin altıncı seçenekleri yok". Şöyle açıklayayım. Biz onlara 7 yaşlarından beri test tekniği gereği beş seçeneği hep hazır sunduk: a, b, c, d, e. Kaderlerini bu beş seçenektan birini doğru tespit etmeye bağladık. (e seçeneğinin çoğu zaman hiçbiri" olduğunu da hatırlayalım.) Gençlerimiz 7 yaşlarından beri

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

altıncı seçeneği üretemediler. Aslında a, b, c, d, e'yi de onlar üretmemişlerdi. Bunlar onlara hep hazır sunuldu. Onları düşündürmedik, onlar da düşünmediler.

Edebiyat eğitiminde, özellikle divan edebiyatı öğretiminde işimiz bu nedenle zorlaştı, zorlaştı.

Acep mi tutsa el üstünde nergisi dildâr

Ezelden aralarında göz âşinâlığı var

Nâdirî

Gül hasretinle yollara tutsun kulağını

Nergis gibi kıyâmete dek çeksün intizâr

Bâkî

Görüp la'l-i lebin hayrân-ı ruhsârın olan bî-dil

Bilür câm-ı Cem ü mir'ât-ı İskender nedür cânâ

Nazîm

Yukarıdaki beyitleri (eğer bu beyitler derste işlenmişse) edebiyat öğrenimi yapmakta olan gençlerimize, “nesre çevir, açıkla, edebî sanatlarını göster” şeklinde sorunca tamam. Hepsi bu soruları rahatlıkla cevaplayabiliyorlar. Eğer ölçü sınavlarda alınan notsa, başarı ortalamasının yüksek oluşu ise bu tür soruların sorulduğu bir sınıf % 85 başarı gösterebiliyor. (Alkan İspirli 1998)

Ancak (bu beyitler derste işlenmemişse) nergis, câm-ı Cem, mir'ât-ı İskender'le ilgili hikâyeleri bilen öğrencilere yine yukarıdaki beyitlerle ilgili olarak (bilemeyecekleri kelimeleri vermek koşuluyla):

a. Birinci beyitte nergis ile dildâr arasında ne gibi bir ilişki kurulmuştur? Dildâr niçin nergisi el üstünde tutuyor, dildârın nergisle olan benzerliği nedir? Açıklayınız.

b. İkinci beyitte şair neden “gülün kıyamete dek intizar çekmesini istiyor? Şair gül ile neyi veya kimi kastediyor, gül ile nergis arasında neden bir bağlantı kuruyor? Açıklayınız.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

c. Üçüncü beyitte söz konusu olan câm-ı Cem ve mir'at-ı İskender ne demektir, açıklayınız. Şair câm-ı Cem'in ve mir'ât-ı İskender'in ne olduğunu hangi sebeple öğreniyor? Câm-ı Cem'in ve mir'ât-ı İskender'in la'l-i leb ve sevgilinin ruhsârı ile ne gibi bir benzerliği vardır, açıklayınız.

Veya:

a. Bu üç beytin sadece öznelini belirtiniz.

Şeklinde sorular yöneltince başarı oranı % 30'ların altına düşüyor. (Alkan İspirli 1998) Çünkü bu sorular gençlerin f seçeneğini kendilerinin tespit etmelerini, düşüncelerini gerektiriyor. Birinci kısımdaki sorularda öğrencimiz aslında ikinci grupta sorduğumuz soruların cevabını farkında olmadan veriyor, veriyor vermesine de... İkinci grup soru türünün birinci grup soru türünden farkı; ezber, basmakalıp şeylerin sorulmayı, öğrencinin kavrayabildiğini ifade etmesinin, bilgi transferinde bulunmasının istenmesi. Sonuç, gençler doğru düşündüklerini yazıya doğru bir şekilde aktaramaz olmuşlar artık.

Divan şiiri kendi özel sistemi içinde çok boyutlu, bir beytin içindeki gizli anlamları sezebilmek için f seçeneğini oluşturabilmek lazım. Diğer beş seçeneğin de öğretici tarafından değil, öğrenici tarafından hissedilebilmesi gerek.

Edebiyat tarihlerine, şairlerin biyografilerine bakınız. Herhangi bir maddeye, meselâ Hamdullah Hamdi (Akşemseddin'in oğlu) maddesine birlikte bakalım. "Hamdi, daha 8 yaşında iken(!) divan sahibi olmuştur." (Banarlı 1987: 476)

Genç Osman (Farisî)'in divanı var. 2. Osman 18 yaşında öldürüldüğüne göre divanı 18 yaş veya daha öncesinde yazılmış olmalı.

Çoğu divan şairimiz genç yaşlarda eserler vermeye başlamışlar. Bir kısmı bizim üniversite öğrenimi gören gençlerimizle yaşıt. Ancak öğrencilerimiz, hatta öğreticilerimiz, onları anlamakta güçlük çekiyoruz.

İsmi Yasemin, Lale... olan gençlere, özellikle edebiyat öğrenimi yapan öğrencilere soruyorum. Hiçbiri yasemin, lâlê... görüp koklamamışlar, Merveler, Tubalar... isimlerinin ne anlama geldiğini bilmiyorlar, Yakuplar, Yusuf'lar, Eyüpler... asıl Yakup'u, Yusuf'u, Eyüp'ü fazla merak edip araştırmamışlar. İsmi Nergis olanlar, isimlerine efsanevî Nergis'in âşığına takındığı tavrı takınmışlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Bu gençlere divan kültüründen bahsetmek zor, halk kültüründen söz etmek de zor. Kumru görmemişler, sümbülü koklamamışlar, reyhanı, fesleğeni tanımıyorlar, selviyi bilmiyorlar, bülbülün, baykuşun sesini hiç duymamışlar.

Saçlarının her bir telinden ejderha, kement, yılan, tuzak olarak bahsedilen, karınca belli sevgiliyi hayal etmeleri kolay. Çünkü bilim kurgu filmlerde ejderhalar, kementler, yılanlar var. Gençlerimiz bunlarla hemhal olmuşlar ve edebiyat eğitimi alan gençler divan şiirindeki sevgilinin resmini zihinlerine kolayca nakşedebiliyorlar. Ejderha, yılan saçlı, büyücü kılıklı, kavak boylu, karınca belli, pençe elli, nokta ağızlı, hançer bakışlı bir gulyabani olarak tabii ki.

Gencimiz yasemini tanısa, koklamış olsa yasemin kokulu saçın ejderha, yılan olamayacağını bilecek. Ejderhalık, yılanlık, hançer bakışlılık sevgilinin esir edercesine âşığını fethetmesinde, cefakârlığında, vefasızlığında bunu bilecek. Tıpkı “karnı zil çalmak” deyiminin “karında gerçekten bir zil çalmadığını, açlık ifade ettiğini” bildiği gibi bunu da bilecek.

Ancak divan ve halk edebiyatı öğrenimi gören genç, yasemini tanımadan, koklamadan bunları düşünemez.

Vezin öğretmek, o da çok güç. Veznin adı aruz olunca iş daha güçleşiyor. Vezn-i benân(!) da olsa güç ya! Üniversite öğrencimiz hâlâ ilkökul öğretmeninin ona birinci sınıf müfredatında bile yer alan: “Hece bölme, Türkçe’de hece bölmene izin yok!” ihtarına uymuyor. Böylece hece vezni öğretmek de güç oluveriyor.

Divan şiirinin büyük ustadı Fuzûlî’nin Su Kasidesi’nden alınan şu beyit:

Serv serkeşlik kılur kumru niyâzından meğer

Dâmenin duta ayağına düşe yalvare su

Bilemediğimiz kelimelerin sözlüklerde bulabileceğimiz anlamları ile kolay halledilebilir görünüyor. Ancak kelimelerin divan şiiri geleneği içerisinde zihinde çağrıştırması gereken anlamları bilinmezse bu beyit anlaşılabilir.

Kelimelerin sözlüklerde bulabileceğimiz anlamları ile bu beyit şu şekilde günümüz diliyle ifade edilip nesre çevrilebilir: “*Servi kumrunun yalvarışına aldırıyor, dikbaşlılık ediyor. Eğer su eteğine sarılır, ayağına kapanır ve yalvarırsa, belki onu bu dik başlıktan kurtarabilir*”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Ancak servinin vahdet, kumrunun sâlik, suyun da Hz. Muhammed'in yolu Müslümanlık olduğu, gönül saflığı olduğu düşünülünce her şey değişir.

Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge

Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı

Bu beyit Fuzûlî'nin yalnızlığını dile getiren bir ifade güzelliğine sahiptir. Yalnızlık deyince de divan kültürü ile az çok haşır neşir olan herkesin aklına bu beyit gelir. Ancak divan edebiyatında sabânın ne anlama geldiğine şöyle bir bakılınca durum değişecektir. “*Sabâ; Lügatte gün ile gece beraber oldukça gündoğdu tarafından esen yele derler. Ama şairler dilinde sevgilinin semtinden esen rüzgâra derler.*”

Halen edebiyatımızda sabâ, hafif ve latif esen rüzgâr demektir. Nesim de bu manayadır.

Sabâ bahar tavsifinde, cânânın zülfü perişanlığı ve kokusunu tasvirde birçok mazmunlar yapılmasına hizmet etmiştir.

Bazılarına göre, seher vakti kible tarafından esen rüzgârdır ki, Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusunu Yakub'a bu rüzgâr götürürmüş. Şairler bu rüzgârı maşukla âşık arasında tebliğ vasıtası sayarlar” (Onay 1992: 353)

Mademki sabâ, âşığa sevgilisinin kokusunu getiren bir rüzgârdır, mademki âşıkla maşuk arasında bir tebliğ vasıtasıdır, o zaman bu beyit yalnızlığı değil, en muhteşem zenginliği dile getirmektedir. Nereden nereye.

Edebiyat bir zevktir, kültürdür. Bu zevk ve kültür elden ele devr eder, zamanın özelliklerine göre de kabuk değiştirir. “*Mananın bir dilber, diğer unsurların ise bu dilberin ziynet eşyası olduğunu*” (Pala 1992: 24) söylemek mümkündür. Zaman içerisinde anlayışlar, yani ziynetler değişir. Dilber aynı dilberdir, zevk aynı zevktir, değişen şey edebiyatın canlı bir varlık olması sebebiyle zaman ve çevreye adapte olmasıdır, kendini yenilemesidir. Bu canlı varlık geçmişin izlerini de bir şekilde genlerinde taşır ve ölümsüzdür.

Orhan Pamuk'un “Yeni Hayat” isimli eserinin asırlardır şark edebiyatlarında ele alınmış olan Mantıku't-Tayr'ın çağdaş bir dille yeniden dile getirilmesi, Dante'nin İlahi Komedi'sinin İslamî edebiyatta yer alan bir türden, miraciyelerden örnek alınması, divan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

edebiyatında Hz. Süleyman'la ilgili olan rivayetlerden Süleyman'ın yüzüğünün önemi, bu yüzüğün bir devin eline geçmesi, kötü niyetlilerce kullanılması gibi pek çok konunun Yüzüklerin Efendisi (Tolkien 1996) isimli eserde de ele alınması, eskiyi bilmeden yeninin anlaşılmasının çok da kolay olmadığını gösterir.

Sabânın divan edebiyatında âşıkla maşuk arasında bir iletişim vasıtası olduğunu bilmeyen bir genç:

Seher yeli çık dağlara

Güneş topla benim için

Haber ilet dört diyara canım

Güneş topla benim için

Umutların arasından

Kirpiklerin karasından

Döşte bıçak yarasından canım

Güneş topla benim için

Havadaki kuş izinden

Geceleri gökyüzünden

Güneş topla benim için

diyen Ülkü Tamer'i anlayamaz.

Sabâ aynı zamanda bir musiki makamıdır. Özellikle mersiyeler bu makamda bestelenirler. Sabah ezanının sabâ makamında okunması güzel bir sebebe dayanır: Uyku yarı ölüm halidir, sabah ezanı yarı ölümlere can vermek, canlandırmak üzere okunur. Çünkü sabânın bir özelliği de Mesih-dem olmasıdır.

Divan edebiyatında âşığın bin parça olan gönlü sevgilinin saçlarının her bir teline çözülmeyecek bağlarla bağlıdır. Âşık, ihtiyarı elinde olmayan kişidir. Doktorlar aşk hastalığına çare bulmada yetersizdirler. Mum âşığın bedeni, mumun ipi ise âşığın canıdır. Mumun işlevini yerine getirmesi için yanması gerekir. Âşık da âşıklığını ifade etmek için yanar, mum gibi yanar, canı yanar, bedeni

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/2 Winter 2009

erir. Sevgilisine ulaşması ise mümkün görünmemektedir. Âşık aşk ateşi ile yanıp canını hiçe sayarken, sevgilisine kavuşamayışın verdiği ıstırapla da titrer ve Abdurrahim Karakoç'un çağdaş ifadesiyle "Lambada titreyen alev üşür":

*Sarı saçlarına deli gönlüümü
Bağlamışlar, çözülmüyor Mihriban
Ayrılıktan zor belleme ölümü,
Görmeyince sezilmiyor Mihriban*

*Yar, deyince kalem elden düşüyor
Gözlerim görmüyor, aklım şaşıyor
Lambada titreyen alev üşüyor...
Aşk kâğıda yazılmıyor Mihriban*

*Önce naz, sonra söz ve sonra hile
Sevilen seveni düşürür dile
Seneler, asırlar değişse bile,
Eski töre bozulmuyor Mihriban*

*Tabiplerde ilaç yoktur yarama
Aşk deyince ötesini arama
Her nesnenin bir bitimi var ama
Aşka hudut çizilmiyor Mihriban*

*Boşa bağlanmamış bülbül gülüne
Kar koysa köz olur aşkın külüne
Şaştım kara bahtın tahammülüne
Taşa çalsam ezilmiyor Mihriban*

Tarife sığmıyor aşkın anlamı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

*Ancak çeken bilir bu derdi gamı
Bir kör düğüm baştan sona tamamı
Çözemedim çözülmüyor Mihriban*

Baki'nin Kanunî Sultan Süleyman Mersiyesinde dile getirdiği:

*Tutsun cihânı nâle-i murgân subh-dem
Güller yolunsun âh ü figân eylesin hezâr*

*Sünbüllerini mâtem edip çözsün ağlasun
Dâmâna döksün eşk-i firâvânı kûhsâr*

(Sabah vakti öten kuşların iniltileri dünyayı tutsun. Güller saçlarını başlarını yolsunlar, bülbül ah çekip feryâd etsin.

Dağlar yas tutup sümbül gibi saçlarını yolsun ağlasınlar, sel gibi akan gözyaşlarını eteklerine döksünler) duyguların çağdaş bir dille ifadesi Mustafa Sevilen'in şu dizelerindedir:

*Mevsimler yas tutup güller ağlasın
Ahımla inleyen eller ağlasın
Mademki sen yoksun şimdi yanımda
Leylaklar dökülüp güller ağlasın*

Divan Edebiyatı Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar

Divan Edebiyatının Yapısından Kaynaklanan Sorunlar

- Dil faktörü
- Kullanılan vezin
- Mazmun dünyası
- Edebi sanatlar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

-
- e. Nazım ve nesir çeşitleri
 - f. Kültürel farklılık

Öğretmenler ve Genel Temayülden Kaynaklanan Sorunlar

- a. Divan edebiyatı öğretiminde metnin bugünkü dille düz yazıya çevrilmesi (Divan edebiyatı bir ses edebiyatı da olduğundan yapılan iş tartışılabilir)
- b. Bugün kullanılmayan kelimelerin öğrenciye ezberletilmesi, yazılı sınavlarda bu kelime bilgisinin ölçme değerlendirme aracı olarak kullanılması
- c. Aruz kalıplarını ezberletmek, yazılı sınavlarda ölçme ve değerlendirme aracı olarak kullanmak (liseler için)
- d. Edebiyat tarihine, ezber bilgilere önem verip, metni göz ardı etmek
- e. Eser merkezli yaklaşımın kullanılmayışı
- f. Divan edebiyatını günlük yaşamla ilişkilendirmemek
- g. Öğretmenlerimiz, divan edebiyatının zor anlaşılabilirliği, vezin problemi, mazmun dünyası gibi sebeplerle bu edebiyatı sevdirmede yeterli olamıyorlar. Peki, öğrencilerimiz Yahya Kemal'i, Karacaoğlan'ı, Ahmet Haşim'i, Ömer Seyfettin'i, Reşat Nuri'yi, Yunus'u... ne derecede seviyor ve anlayabiliyorlar? (liseler için)
- h. Çağdaş şairlerimiz gelenekten yararlanıyorlar mı? Günümüz edebiyatçılarının gelenekten yararlanma ve geleneği yeniden üretme yolunda eğilimleri var mı? Öğretmenlerimiz öğrencilerine bunu aktarabiliyor mu ve hatta öğretmen bu donanımda mı?
- i. Divan edebiyatı eğitiminin edebiyat terimlerinin ezberletilmesi, sanat ve ölçü tespiti şeklinde yapılması.
- j. Kimi öğretmenlerin divan edebiyatı metinlerini dili ve konuları sebebiyle gereksiz görüp üzerinde yeterince durmaması, müfredat programı zorunluluğu ile geçiştirerek vermesi (liseler için)
- k. Divan edebiyatında duyguların ifadesindeki incelik ve zarıflığın orijinal imajların estetik değerlerin farkına varılmasının yukarıda sözü geçen "geçitirme" esnasında engellenmesi (liseler için)
- l. Ezberci eğitim

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

m. Lisede üç yıl boyunca okutulan edebiyat dersine, üniversite giriş sınavlarında en fazla 3–5 soru kadar yer verilmesi (liseler için)

n. Edebiyat derslerinde test tarzında yapılan sınavlar

o. Öğrencilere, divan edebiyatının çerçevesini çizerken, dili ağır, anlaşılması zor, vezni zor, edebî sanatları ağır, sanat serbestliği yok diye başlayan ifadelerle sunulması (Yukarıda liselerden topladığımız sınav sorularında da bu yargıyı destekleyen örnekler var.

Örneğin: *Aşağıdakilerden hangisi Divan şiirinin özelliklerinden değildir?*

a. *Mazmun (kalıplaşmış sözler) ve söz sanatlarına çokça yer verilmesi*

b. *Tam ve zengin uyak kullanılması*

c. *Yabancı sözcük ve tamlamaların kullanılması*

d. *Toplumsal konuların işlenmesi*

e. *Aruz ölçüsünün kullanılması*

Bu soruda belli ki öğretmen d seçeneğinin doğru cevap olarak işaretlenmesini istiyor! Surnâmeleri, hammamiyeleri, ramazaniyeleri, bayramiyeleri, sünnet düğünleri için yazılan şiirleri, mahalle baskınlarını anlatan şiirleri, Fuzuli'nin Şikayetnâmesini vs. unutmuş görünüyor.

ö...

Çözüm Önerileri

a. Ezberci değil, düşünen, düşündüklerini ifade edebilen kuşaklar yetiştirmek amacı ile işe başlamak

b. Eser merkezli bir yaklaşımın kullanılması

c. Veznin, bugün kullanılmayan kelimelerin, edebî sanatların, mazmun dünyasının ezberletilmesi, sınavlarda değerlendirme aracı olarak kullanılması yerine estetik değerlerin farkına vardırılması

d. Öğrencilere, divan edebiyatının çerçevesini çizerken, dili ağır, anlaşılması zor, vezni zor, edebî sanatları ağır, sanat

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

serbestliği yok, diye başlayan ifadelerden kaçınılması. (Böylesine karmaşık olduğu başından belirtilen konuya öğrencinin ısınması pek mümkün olmasa gerek.)

e. Çağdaş edebiyatçılarımızın gelenekten yararlanma ve geleneği yeniden üretme yolundaki eğilimlerinin sınıf ortamına getirilebilmesi.

f. Edebiyat öğretmenin edebiyatımızda adı en fazla geçen çiçeklerden, bitkilerden (nergis, gül-i rana, sümbül, fesleğen, reyhan, menekşe, yasemin, selvi...), hayvanlardan (ebabil, kumru, bülbül, baz, kebuter,...), coğrafik bölgelerden (Nişabur, Bağdat, Hıta,..), denizler, göller, nehirler (Kulzüm, Fırat, Nil...)’in resimlerinden oluşturacağı bir edebiyat albümü, öğrencilerin zihninde karşılığını bulamadığı bazı kavramları somutlaştırmasında oldukça faydalı olabilir.

g. Edebiyatımızda adı geçen çiçekler, bu çiçeklere ait kokular, imkânlar ölçüsünde sınıfa götürülebilir.

h. Lisede üç yıl boyunca okutulan edebiyat dersine, kültür aktarımı, kültür aktarımının devamlılığının sağlanması ve bunun önemi nedeniyle üniversite giriş sınavlarında daha ayrıcalıklı bir yer verilmesi

i. Divan edebiyatı, günlük yaşamla bağlantılar kurularak ve bu asla ihmal edilmemek sureti ile anlatılmalı.

j. Sağlam bir yeni edebiyat bilgisinin eski göz ardı edilerek öğrenilemeyeceği de muhakkaktır.

k. Edebiyat derslerinde test tarzında yapılan sınavlar yanında klasik yazılı sınavların da yapılması

l. Kuramsal bilgiden uygulamaya değil, uygulamadan kuramsal bilgiye gitmek

m. Her şeyden ve hepsinden önce öğretmenin, divan edebiyatının bizim olduğunu ve öğrencilere en anlaşılır biçimde anlatmak gibi bir görevinin olduğunu, divan kültürünün bugünün edebiyatını anlamada da temel teşkil ettiğini ve bunu da öğrencisiyle paylaşmak durumunda olduğunun farkında olmasıdır.

n. Düşüncenin gelişimi bakımından yaşanabilecek bireysel farklılıklar dikkate alınmalıdır. Soyut konular üzerinde yapılan çalışmalarda bu dersi alan bütün öğrencilerin soyut kavramları algılama konusunda aynı olgunluğa ulaşmamış olabileceklerini düşünüp, konuların daha iyi anlaşılması için somut materyaller kullanılmalıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

o. ...

Sonuç

“Bir toplumda ahlâkın ilerlemesini, düzelmesini istiyor musunuz? O toplumda edebiyat, sanat merakını uyandıрмаğa, geliştirmeye çalışın. Çocuklara, gençlere şiirler, hikâyeler, romanlar okutturun, onları tiyatrolara, sinemalara gönderin. O hikâyelerin, romanların, oyunların insanlarıyla tanışsınlar, onların hayatlarını hayallerinde yaşasınlar, öğrensinler, onların içlerini, böylece gerçekteki insanları da daha iyi anlarlar. Çocuğunuz büyüyünce ne olacaksa olsun, küçükken siz ona edebiyatı sevdirmeye bakın, ilim, bilgi sonradan gelecektir, önce insanlığını kurmak, hayalini işletmek gerekir.” (Ataç 1968: 141- 142)

Sennur Sezer “Türk Safosu Mihri Hatun” isimli eserinde divan şairi Mihri’ye hamile olan annesi Güldâne Hanım ve babası Belâyî’nin konuşmalarını şöyle ebeleştiriyor: “Güldâne o gece Belâyî’yi gündüz anlatmaya başladığı Husrev ile Şirin’i okuması için zorladı. Belâyî tam öykü-şiirin başındaki övgülerden birinde Seti ile Mihseti’nin gazellerine verilen ödülleri okuyordu ki Güldâne karnındaki çocuğun oynadığını duydu. Belâyî’yi durdurup gazellerine hazineler bağışlanan bu şairlerin kimler olduğunu sordu. İran Selçuklu Sarayının kadın şairlerinden olduğunu öğrendi. “Eskiden kadınlar şair olurmuş demek” dedi. “Bugün de olur” dedi Belâyî “Yeteneği varsa”. Güldâne: “Eğitim de gerekir” dedi. Üstüne birden basan uykuda karnındaki çocuğun kız olduğunu sezdi”. (Sezer 1997: 34)

Onları anlamak için de eğitim gerekir.

Gençlerimizi sadece divan edebiyatını değil, sadece Türk edebiyatını değil, bu milletin kültürünü anlamaya, bilmeye çağırıyorum. Test metodu ile ne kadar öğrenebilirlerse!

KAYNAKÇA

ALKAN İspirli, Serhan, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi 1997-98 Öğretim Yılı 2. Dönem Türk Dili ve Edebiyatı ABD. 1. Sınıf Eski Türk Edebiyatı Dersi Sınav Soruları

ALKAN İspirli, Serhan, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi 1998-99 Öğretim Yılı 1.Dönem Türk Dili ve Edebiyatı ABD. 1. Sınıf Eski Türk Edebiyatı Dersi, 1996-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

-
- 97 Öğretim Yılı 2. Dönem Türkçe Bölümü 3.Sınıf Eski Türk Edebiyatı Dersi Sınav Soruları
- ATAÇ, Nurullah (1968). **Sözden Söze - Ararken, “Fuzuli’yi Okurken”**, Varlık Yayınevi, İstanbul
- ATAÇ, Nurullah (1968). **Sözden Söze - Ararken, “Ahlak”**, Varlık Yayınevi, İstanbul
- BANARLI, N.Sami (1987). **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul
- BİLKAN, A.Fuat (2006). **Liselerde Divan Edebiyatı Öğretimi**, Milli Eğitim Dergisi, Kış 2006, yıl 34, sayı 163
- MORGAN, T. Clifford (1984). **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı**, Yayın Sorumlusu Sirel Karakaş, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Yayın No 1, 3. Baskı
- KÜÇÜKKARAGÖZ, Hadiye (2006). **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Editör Binnur Yeşilyaprak, Pegem A Yayıncılık, 10. Baskı
- ONAY, Ahmet Talat (1992). **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Diyanet Vakfı Yayınları Ankara
- PALA, İskender(1992). **Divan Edebiyatı**, Ağaç Yayınları, İstanbul
- PAMUK, Orhan (1991). **Kara Kitap**, İstanbul
- PAMUK, Orhan (1994). **Yeni Hayat**, İstanbul
- SEZER, Sennur (1997). **Türk Safosu Mihri Hatun**, Milliyet Yayınları, İstanbul
- TOLKIEN, J.R.R.(1996). **Yüzüklerin Efendisi**, Metis Yayınları, İstanbul
- VICTORIA R. Holbrook(1998). **Aşkın Okunmaz Kıyıları**, Çeviren: Erol Köroğlu, Engin Kılıç, İletişim Yayınları
- WALTER G. Andrews (2003). **Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı**, Çeviren Tansel Güney, İletişim Yayınları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*